

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΚΑΙ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ
ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΣΕ
ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ
ΠΕΡΙΟΧΕΣ

ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΑΘΗΝΑ 2008

Συγγραφική ομάδα:

Α' Μέρος (Περιβάλλον, Οικολογία, Προστατευόμενες Περιοχές): Βασίλης Κουρούτος, Μπέσση Μαντζάρα, Μιχάλης Σκούλλος
 Β' Μέρος (Εκπαιδευτικά & Παιδαγωγικά θέματα): Αργυρώ Αλάμπεη, Βίκυ Μαλωτίδη, Μιχάλης Σκούλλος, Βασίλης Ψαλλιδάς

Επιστημονική επιμέλεια υλικού:

Καθηγητής Μιχάλης Σκούλλος

Επιμέλεια Α' μέρους:

Θανάσης Βαλαβανίδης, Φωτεινή Μπότσου

Αξιολόγηση υλικού:

Ευαγγελία Αγγελίδου, Μαλαματή Δίτσιου, Αγγελική Τρικαλίτη, Γεράσιμος Αράπης

Συνεργαζόμενοι εκπαιδευτικοί:

Σεβαστή Βαμβακοπούλου, Χρυσούλα Δρακωνάκη, Χάρης Κουρουζίδης, Ευαγγελία Μανούσου, Κωνσταντίνα Παναρίτου, Ιωάννα Παπαϊωάννου

Επιμέλεια κειμένων:

Ρόζα Κοβάνη

Σκίτσα:

Χάρης Κουρουζίδης

Χάρτες & χαλκογραφίες:

Αρχείο Μιχάλη Σκούλλου

Καλλιτεχνική Επιμέλεια - Παραγωγή:

Παναγιώτης Παπίδας, L-Press

Ηλεκτρονική Επιμέλεια - CD ROM:

Σπύρος Αρσενικός

Εξώφυλλο:

Στοφυλιά, Ευγενική παραχώρηση του ΦΔ Υγροτόπων Κοτυχίου Στοφυλιάς, © Ε. Τζοβάνη

Επιμέλεια Πάρης Κούτσικος

Βιβλιογραφική Αναφορά:

Σκούλλος Μ. (επιμ.), «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη σε Προστατευόμενες Περιοχές: Επιμορφωτικό υλικό», Αλάμπεη Α., Κουρούτος Β., Μαλωτίδη Β., Μαντζάρα Μ., Ψαλλιδάς Β., Εκδ. ΜΙΟ-ΕCSDE, Αθήνα, 2008.

COPYRIGHT: ΜΙΟ-ΕCSDE

ISBN: 978-960-6783-04-2

Το υλικό αυτό προετοιμάστηκε στο πλαίσιο του προγράμματος ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ «Προγράμματα σε Προστατευόμενες Περιοχές Φυσικού Περιβάλλοντος» με συγχρηματοδότηση 75% από το ΕΚΤ, από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Η παρούσα έκδοση αποτελεί μία από τις διεθνώς ελάχιστες μέχρι σήμερα προσπάθειες συστηματικής διασύνδεσης της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΠΕ) και ιδιαίτερα της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΑΑ) με τις αρχές και τη λειτουργική εφαρμογή της διαχείρισης και διατήρησης των ποικίλης φύσεως προστατευόμενων περιοχών.

Προετοιμάστηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ, ΜΕΤΡΟ 2.6 «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ», Κατηγορία πράξεων 2.6.1. ή « Προγράμματα σε Προστατευόμενες Περιοχές Φυσικού Περιβάλλοντος» με συγχρηματοδότηση κατά 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) μέσω του Υπουργείου Παιδείας.

Έχει τη φιλοδοξία να αποτελέσει χρήσιμο βοήθημα και βιβλίο αναφοράς για στελέχη των Κέντρων Πληροφόρησης, των Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών, των Υπευθύνων ΠΕ και των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε ζητήματα σχετικά με την ΠΕ στις προστατευόμενες περιοχές.

Απευθύνεται επίσης σε εκπαιδευτικούς κάθε βαθμίδας τυπικής ή μη εκπαίδευσης που ασχολούνται με την ΠΕ και ΕΑΑ καθώς και για κάθε είδους διαχειριστές προστατευόμενων περιοχών του δικτύου Natura 2000, καταφυγίων/αποθεμάτων βιόσφαιρας MAB/UNESCO, περιοχών Ramsar, κ.λπ. οι οποίοι αναπτύσσουν στο χώρο τους εκπαιδευτικά προγράμματα και σχετικές δραστηριότητες.

Η έκδοση αποτελεί προϊόν μεθοδικής και ανοιχτής συμμετοχικής διαδικασίας και συλλογικής προσπάθειας πρώτα της συγγραφικής ομάδας αποτελούμενης από τους Α. Αλάμπη, Β. Κουρούτο, Β. Μαλωτίδη, Μ. Μαντζάρα και Β. Ψαλλιδά, που ετοίμασε τα αρχικά κείμενα υπό την εποπτεία μου. Τους συγγραφείς πλαισίωσε μία ευρύτερη ομάδα εκπαιδευτικών αποτελούμενη από τους Σ. Βασιλοπούλου, Χ. Δρακωνάκη, Χ. Κουρουζίδη, Ε. Μανούσου, Κ. Παναρίτου, Ι. Παπαϊωάννου, οι οποίοι μετέφεραν την πείρα τους μέσα από συγκεκριμένες προτάσεις για εκπαιδευτικές δραστηριότητες, σχόλια, φωτογραφίες, κ.λπ. Στη διαμόρφωση του υλικού συνέβαλαν και τα αποτελέσματα της έρευνας με ερωτηματολόγιο που πραγματοποιήθηκε, στην ομάδα-στόχο, στα πρώτα στάδια του προγράμματος υπό την εποπτεία του Β. Ψαλλιδά και με την υποστήριξη της Μ. Φωκιανού.

Το υλικό στη συνέχεια αξιολογήθηκε και σχολιάστηκε από ομάδα έμπειρων αξιολογητών/ειδικών εμπειρογνομόνων αποτελούμενη από τους Ε. Αγγελίδου, Μ. Δίτσιου, Α. Τρικαλίτη, Γ. Αράπη, οι οποίοι και συνέβαλαν στην διασφάλιση της υψηλής ποιότητας του όλου έργου και του τελικού εκπαιδευτικού υλικού. Με την πρόσθετη επιμέλεια των Α. Βαλαβανίδη, και Φ. Μπότσου στο Α Μέρος και των Μ. Φωκιανού και Ρ. Κοβάνη σε όλα τα κείμενα, η μορφή και η γλώσσα είναι ιδιαίτερα εύληπτη.

Για την αισθητική επιμέλεια της έκδοσης αξιοποιήθηκε φωτογραφικό υλικό από τους Φορείς Διαχείρισης 27 Προστατευόμενων Περιοχών, τα σχέδια του Χ. Κουρουζίδη καθώς και παλαιοί χάρτες και χαλκογραφίες, με τη γενική γραφιστική επιμέλεια του Π. Παπίδα, L-Press. Την ηλεκτρονική επιμέλεια τόσο της ιστοσελίδας (www.mio-ecsde.org/epaek09), όσο και του συνοδευτικού CD-ROM είχε ο Σπύρος Αρσενικός.

Το υλικό παρουσιάστηκε πιλοτικά για πρώτη σε επιμορφωτικό σεμινάριο στην Αλόννησο (21-23 Ιουνίου 2008) που συνδιοργανώθηκε από το ΜΙΟ-ΕCSDE μέσω του MEDIES και του Φορέα Διαχείρισης του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Αλοννήσου-Β. Σποράδων (Ε.Θ.Π.Α.Β.Σ.).

Όλους τους παραπάνω συντελεστές ευχαριστώ πολύ θερμά για την πολύτιμη και αμέριστη συμπαράσταση και βοήθεια που προσέφεραν. Για τις συνεργάτιδες μου στο ΜΙΟ-ΕCSDE κες Α. Αλάμπη και Β. Μαλωτίδη επιτρέψτε μου να κάνω πρόσθετη μνεία γιατί κατάφεραν να κάνουν το έργο μου ως συντονιστού εύκολο και ευχάριστο.

Πρέπει τέλος να σημειωθεί ότι το υλικό αυτό εντάσσεται σε ένα σύνολο δράσεων στο πλαίσιο του προαναφερθέντος προγράμματος ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ, για *διαμόρφωση πρότυπων εκπαιδευτικών υλικών για την εκπόνηση δράσεων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε προστατευόμενες περιοχές* που εκτός του παρόντος έργου περιλαμβάνει ακόμη τη «Δημιουργία και αναπαραγωγή εκπαιδευτικού υλικού για τις προστατευόμενες περιοχές» που ανέλαβε το Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων Υγροτόπων καθώς και τον «Σχεδιασμό και αναπαραγωγή πρότυπου προγράμματος υποδοχής, ενημέρωσης και ξενάγησης σχολικών ομάδων Α/βάθμιας και Β/βάθμιας εκπαίδευσης στις προστατευόμενες περιοχές» που ανέλαβε η Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης. Στο σύνολό τους, οι συμπληρωματικές αυτές δράσεις ενισχύουν σημαντικά την κατάρτιση των στελεχών που σχετίζονται με την ΠΕ και την ΕΑΑ στις προστατευόμενες περιοχές.

Ήδη κατά τη φάση της ολοκλήρωσής της, η συγκεκριμένη έκδοση τράβηξε την προσοχή και έτυχε της αποδοχής της UNESCO-BRESCE και αποτέλεσε έτσι το έναυσμα για αντίστοιχη έκδοση για τη Μεσόγειο και ΝΑ Ευρώπη, με έμφαση κυρίως στην ΕΑΑ που εφαρμόζεται σε περιοχές Αποθεμάτων Βιόσφαιρας (Biosphere Reserves) MAB/UNESCO. Ελπίζουμε η υποδοχή του από το ελληνικό κοινό να είναι εξίσου αυθόρμητη.

Καθηγ. Μιχάλης Σκούλλος

Συντονιστής της συγγραφικής ομάδας, Πρόεδρος ΜΙΟ-ΕCSDE

**ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ**

Το Μεσογειακό Γραφείο Πληροφόρησης για το Περιβάλλον, τον Πολιτισμό και την Αειφόρο Ανάπτυξη (MIO-ECSDE) αποτελεί μία **Ομοσπονδία Μεσογειακών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων** (ΜΚΟ), που ασχολούνται με θέματα περιβάλλοντος και ανάπτυξης. Ιδρύθηκε το 1990 ως δίκτυο ΜΚΟ, ενώ από το 1995 λειτουργεί ως ομοσπονδία. Σε συνεργασία με κυβερνήσεις, διακυβερνητικούς και διεθνείς οργανισμούς και άλλους κοινωνικο-οικονομικούς εταίρους, ασκεί ενεργό ρόλο στην ανάπτυξη πολιτικών για την προστασία του περιβάλλοντος και την προώθηση της Αειφόρου Ανάπτυξης στις μεσογειακές χώρες.

Ο **κύριος στόχος** του MIO-ECSDE είναι η προστασία του Φυσικού Περιβάλλοντος (χλωρίδα, πανίδα, βιότοποι, δάση, ακτές, φυσικοί πόροι, κλίμα) και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς (πολιτιστικά στοιχεία των πόλεων, αρχαιολογικοί και παραδοσιακοί χώροι, μνημεία, κ.λπ.) αναδεικνύοντας την αλληλεπίδραση της φυσικής και πολιτιστικής ποικιλότητας στη Μεσόγειο. Ανώτερος σκοπός του είναι η προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης σε μια ειρηνική Μεσόγειο.

Οι κύριες **δραστηριότητες** που υλοποιεί το MIO-ECSDE για την επίτευξη των στόχων περιλαμβάνουν: τη δικτύωση και ανάπτυξη ικανοτήτων των ΜΚΟ της Μεσογείου, το σχεδιασμό και προώθηση κοινής πολιτικής μεταξύ αυτών προκειμένου να ισχυροποιηθεί η φωνή τους σε περιφερειακό επίπεδο, τις διεθνείς συνεργασίες (Ε.Ε., ΜΑΡ/UNEP, UNESCO κ.ά.). Μεταξύ άλλων, από το 2002, με την ίδρυση του «Κύκλου Βουλευτών της Μεσογείου για την Αειφόρο Ανάπτυξη» (Circle of Mediterranean Parliamentarians for Sustainable Development, COMPSUD), το MIO-ECSDE λειτουργεί ως γραμματεία του, ενώ συντονίζει και αντίστοιχο «Κύκλο Δημοσιογράφων» (COMJESD).

Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την **Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕ)** και την **Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΑΑ)**, το MIO-ECSDE παραδοσιακά υλοποιεί πλήθος δράσεων, όπως επιμορφώσεις, εκδόσεις, οργάνωση συνεδρίων, μεταξύ των οποίων η διεθνής διάσκεψη «Περιβάλλον και Κοινωνία: Εκπαίδευση και Ευαισθητοποίηση των Πολιτών για την Αειφορία» (Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 1997) καθώς και το συνέδριο για την «Επίσημη Έναρξη για τη Δεκαετία του ΟΗΕ για την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη στη Μεσόγειο» (Αθήνα, Νοέμβριος 2005).

**ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ
ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΙΑ**

Το **Μεσογειακό δίκτυο εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕ)** και την **Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΑΑ)** με τίτλο **MEdIES** (Mediterranean Education Initiative for Environment and Sustainability, www.medies.net) εγκαινιάστηκε από την Ελληνική Κυβέρνηση στην Παγκόσμια Διάσκεψη για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Γιοχάνεσμπουργκ το 2002, ως Πρωτοβουλία Τύπου II (μη δεσμευτική για τα κράτη). Πρόκειται για ένα ηλεκτρονικό δίκτυο εκπαιδευτικών, τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης, οι οποίοι ασχολούνται με ζητήματα περιβάλλοντος, πολιτισμού και αειφόρου ανάπτυξης. Τη Γραμματεία και το Συντονισμό του MEdIES έχει το MIO-ECSDE.

Το MEdIES προτείνει εκπαιδευτικά προγράμματα σε θέματα που τέμνουν οριζόντια τα υπάρχοντα αναλυτικά προγράμματα σπουδών. Τα εκπαιδευτικά υλικά «Το νερό στη Μεσόγειο», «Τα απορρίμματα στη ζωή μας» και «Η τροφή και η διατροφή στη Μεσόγειο» έχουν παραχθεί ήδη σε επτά, δύο και πέντε γλώσσες αντίστοιχα. Τα υλικά είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα www.medies.net η οποία αποτελεί μια ενεργή πλατφόρμα ανταλλαγής εμπειριών μεταξύ των ενδιαφερομένων και αριθμεί σήμερα (2008) περίπου 2.000 μέλη.

Μέσω του MEdIES, διοργανώνονται πολλές και ποικίλες δράσεις για μαθητές (π.χ. σε σχολεία), για νέους (π.χ. ανταλλαγές) και εκπαιδευτικούς (π.χ. επιμορφωτικά σεμινάρια) στις χώρες της Μεσογείου σε συνεργασία με τις οργανώσεις-μέλη του MIO-ECSDE και τους εκπαιδευτικούς φορείς στην κάθε χώρα.

MIO-ECSDE

E-mail: info@mio-ecsde.org
web: www.mio-ecsde.org

MEdIES

E-mail: info@medies.net
web: www.medies.net

ΑΚΡΩΝΥΜΑ

ΑΑ	Αειφόρος Ανάπτυξη	CFCs	Cloro-Fthoro-Carbons
ΔΠΠΕ	Διεθνές Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης	CBD-COP	Convention on Biological Diversity - Conference of the Parties
ΕΑΑ	Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη	DESD	Decade of Education for Sustainable Development
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση	EE	Environmental Education
ΕΖΔ	Ειδική Ζώνη Διατήρησης	ESD	Education for Sustainable Development
ΕΚΒΥ	Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων Υγροτόπων	IEEP	International Environmental Education Programme
ΕΠΜ	Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη	IUCN	International Union for Conservation of Nature
ΖΕΠ	Ζώνες Ειδικής Προστασίας	IPCC	Intergovernmental Panel for Climate Change
ΚΠΕ	Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης	LoC	Locus of Control
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση	MAB	Man and the Biosphere
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση	SD	Sustainable Development
ΠΕ	Περιβαλλοντική Εκπαίδευση	UN CSD	United Nations Commission on Sustainable Development
ΠΕΕΚΠΕ	Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση	UNECE	United Nations Economic Commission for Europe
ΠΠ	Προστατευόμενη Περιοχή	UNEP	United Nations Environment Programme
ΟΔΠΖ	Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών	UNEP/MAP	United Nations Environment Programme/Mediterranean Action Plan
ΟΔΥΠ	Ολοκληρωμένη Διαχείριση Υδατικών Πόρων	UNESCO	United Nations Educational, Scientific & Cultural Organisation
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών	UV	Ultra Violet
ΤΚΣ	Τόπος Κοινοτικής Σημασίας		
ΦΔΠΠ	Φορέας Διαχείρισης Προστατευόμενης Περιοχής		

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ & ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ, ΤΑ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ, ΤΟ ΡΟΛΟ & ΤΗΝ ΑΞΙΑ ΤΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ & ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

- 1.1 Βασικές οικολογικές έννοιες **17**
- 1.2 Οργάνωση & Χαρακτηριστικά των Οικοσυστημάτων **18**
  - Τροφικές Σχέσεις - Ροή ύλης & ενέργειας - Οι νόμοι του «ελαχίστου» και της «ανοχής» - Εξέλιξη και σταδιακή αλλαγή των οικοσυστημάτων - Ποικιλία και Ευστάθεια - Αβιοτικοί παράγοντες στα οικοσυστήματα
- 1.3 Βιογεωχημικοί κύκλοι **22**
  - Οι κύκλοι του άνθρακα του αζώτου & του φωσφόρου - Ο Υδρολογικός κύκλος ή κύκλος του νερού
- 1.4 Βιοποικιλότητα **24**
- 1.5 Τύποι κλωρίδας και πανίδας στην Ελλάδα **27**
- 1.6 Τύποι οικοσυστημάτων στην Ελλάδα **28**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ

- 2.1. Εισαγωγή: Το Περιβαλλοντικό Πρόβλημα **41**
- 2.2 Ρύπανση **42**
  - 2.2.1 Ατμοσφαιρική ρύπανση και προβλήματα που δημιουργεί **44**
    - Το φαινόμενο του θερμοκηπίου - Φαινόμενο του θερμοκηπίου & κλιμαματικές αλλαγές - Εξασθένιση της στιβάδας του όζοντος - Όξινη βροχή
  - 2.2.2 Ρύπανση εδάφους **47**
  - 2.2.3 Ρύπανση υδάτων **47**
- 2.3 Διάβρωση - ερημοποίηση - αποψίλωση **50**
- 2.4 Πυρκαγιές στα μεσογειακά οικοσυστήματα **51**
- 2.5 Εντατικοποίηση της γεωργίας - υπερβόσκηση **51**
- 2.6 Εισαγωγή/ εισβολή ξενικών ειδών **52**
- 2.7 Υπεραλίευση **53**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

ΟΙ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

- 3.1 Εισαγωγή **57**
- 3.2 Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών **57**
- 3.3 Εξέλιξη των προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα **59**
  - Το άρθρο 24 και ο νόμος-πλαίσιο για το περιβάλλον
- 3.4 Το σχετικό ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο & η εφαρμογή του στην Ελλάδα **61**
  - Η Οδηγία για τη διατήρηση των άγριων πτηνών - Η Οδηγία για τη διατήρηση των οικοτόπων & της άγριας πανίδας και κλωρίδας - Το δίκτυο Natura 2000 - Περιοχές Natura στην Ελλάδα
- 3.5 Το σχετικό Διεθνές Νομοθετικό πλαίσιο και η εφαρμογή του στην Ελλάδα **65**
  - Σύμβαση Ραμσάρ - Σύμβαση της Βαρκελώνης - Σύμβαση της Βέρνης για τη διατήρηση της άγριας ζωής - Σύμβαση UNESCO για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής & φυσικής κληρονομιάς - Αποθέματα Βιόσφαιρας - Πρόγραμμα UNESCO για τον άνθρωπο & τη βιόσφαιρα - Βιογενετικά αποθέματα & Ευρωδίπλωμα: δύο θεσμοί του Συμβουλίου της Ευρώπης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

- 4.1 Ανάγκη Διαχείρισης - Αειφόρου Ανάπτυξης **71**
- 4.2 Διαχειριστικές αντιλήψεις - Εξέλιξη της έννοιας της διαχείρισης από το 1950 και μετά **72**
- 4.3 Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών - Διαχειριστικά σχέδια **74**
- 4.4. Ενδεικτικά διαχειριστικά μέτρα **76**
  - Παραγωγικές δραστηριότητες - Διαχείριση φυσικών πόρων - Επόπτευση & φύλαξη - Επικοινωνία, ενημέρωση & εκπαίδευση του κοινού - Έρευνα, έργα ερμηνείας περιβάλλοντος & πολιτιστικά προγράμματα
- 4.5 Χρηματοδότηση Προστατευόμενων Περιοχών **79**
- 4.6 Η πολιτισμική διάσταση των Προστατευόμενων Περιοχών **80**

Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ & ΜΕΘΟΔΟΙ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (ΠΕ) & ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ (ΕΑΑ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕ & ΤΗΝ ΕΑΑ

- 5.1 Από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕ) στην Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΑΑ)
- 5.2 Οι προσεγγίσεις των ΠΕ και ΕΑΑ στην έννοια «περιβάλλον»
- 5.3 Αποτελέσματα της σχετικής εκπαιδευτικής έρευνας
Οι ΠΠ και το ευρύτερο κοινό - Οι ΠΠ και οι μαθητές - Οι ΠΠ και οι εκπαιδευτικοί - Η έρευνα του ΜΙΟ-ΕCSDE
- 5.4 Δίκτυα και συνεργασίες που υποστηρίζουν την ΠΕ & ΕΑΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΥΘΥΝΕΣ ΣΤΕΛΕΧΟΥΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΕ & ΕΑΑ ΣΕ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

- 6.1 Εισαγωγή
- 6.2 Χαρακτηριστικά γνωρίσματα και δεξιότητες:
Ο ρόλος του εκπαιδευτή - εμπυχωτή - ερμηνευτή
- 6.3 Αναγκαίες ειδικές γνώσεις για ερμηνεία σε ΠΠ
- 6.4 Επικοινωνία
- 6.5 Περιβαλλοντικά παιχνίδια (τρόποι γνωριμίας εξοικείωσης & αφύπνισης της ομάδας)
- 6.6 Κανόνες συμπεριφοράς και ασφάλειας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΕΦΑΡΜΟΓΗ & ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΔΡΑΣΕΩΝ ΠΕ & ΕΑΑ ΣΤΙΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΙΑΣ

- 7.1 Εισαγωγή 115
- 7.2 Τι θέλω να επιτύχω (Στοχοθεσία) 118
- 7.3 Ποιους θα εμπλέξω 120
- 7.4 Σε ποιους απευθύνομαι (ομάδα - στόχος) 121
- 7.5 Επιλέγοντας τη μέθοδο 122
- 7.6 Αξιολόγηση 123

87

91

92

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ & ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΕ/ΕΑΑ

- 8.1 Επίσκεψη & εργασία στο πεδίο 129
- 8.2 Εργασία σε ομάδες 134
- 8.3 Καταιγισμός ιδεών και αραχνογράμματα 136
- 8.4 Ο χάρτης εννοιών 137
- 8.5 Χρησιμοποιώντας χάρτες, γραφικά & άλλα εικονικά σύμβολα 140
- 8.6 Μάθηση μέσα από τα αντικείμενα 142
- 8.7 Τα πειράματα 144
- 8.8 Οι αναλογίες & τα μοντέλα 146
- 8.9 Εκπαίδευση για τις αξίες στην ΕΑΑ 149
- 8.10 Επίλυση προβλήματος 157
- 8.11 Μέθοδοι συμμετοχής & ανάληψης δράσης 160

101

101

105

107

109

109

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

- Γλωσσάρι 169
- Τα μοντέλα συμπεριφοράς 174
- Νόμος ΑΜΕΑ 176
- Φύλλο εργασίας 177
- Στοιχεία Επικοινωνίας Φορέων Διαχείρισης 178

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α Σ Υ Ν Ο Δ Ε Υ Τ Ι Κ Ο Υ C D

A. ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

B. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

---

1. ΔΙΕΘΝΕΣ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Οι Διεθνείς Διασκέψεις για το Περιβάλλον και οι σημαντικότερες Διεθνείς Συμβάσεις για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, ειδών και οικοτόπων

1. Διεθνής Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα (CBD)
2. Η Διεθνής Σύμβαση CITES
3. Η Σύμβαση για την διαμεθοριακή ατμοσφαιρική ρύπανση σε μεγάλη απόσταση
4. Η Σύμβαση για την καταπολέμηση της απερίθωτης (UNCCD)
5. Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Βιώσιμη (Αειφόρο) Ανάπτυξη
6. Το πρωτόκολλο του Κιότο
7. Διατήρηση και διαχείριση των φυσικών πόρων
8. Η Μεσογειακή Στρατηγική για τη βιώσιμη ανάπτυξη
9. Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την αλοκληρωμένη διαχείριση παράκτιων ζωνών (ΟΔΠΖ)
10. Η Σύμβαση του Άρχους για το δικαίωμα πρόσβασης στην περιβαλλοντική πληροφόρηση
11. Ο Κανονισμός REACH για την διαχείριση των χημικών ουσιών
12. Η Οδηγία-Πλαίσιο για τα νερά
13. Η Κοινή Αλιευτική Πολιτική

2. ΒΑΣΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΣΕ ΠΕ ΚΑΙ ΕΑΑ

1975	Η χάρτα του Βελιγραδίου
1977	Η διακήρυξη της Τιφλίδας
1992	Chapter 36 of Agenda 21, Rio World Summit
1997	Η Διακήρυξη της Θεσσαλονίκης
2005	Η Στρατηγική της UNECE για την ΕΑΑ
2005	UNESCO Draft International Implementation Sceme for DESD

3. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

Ταξινομία κατά Bloom
Προσδοκώμενα αποτελέσματα
Επικρατέστερες ταξινομήσεις αξιών
Μοντέλα συμπεριφοράς

4. ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΠΕ ΣΤΙΣ ΠΠ

«Απειλούμενα Ζώα», Ευαγγελία Μανούσου
«Επιπτώσεις του τουρισμού σε Φυσικά Πάρκα και ΠΠ», Σεβαστή Βαμβακοπούλου
«Επίσκεψη στο δάσος – Μελέτη πεδίου», Ενδεικτικό φύλλο εργασίας, Κωνσταντίνα Παναρίτου
«Όλα συνδέονται...», Ιωάννα Παπαϊωάννου
«Παρατήρησε το σήμερα... φαντάσου το χθες και ... ονειρέψου το αύριο της προστατευόμενης περιοχής», Ιωάννα Παπαϊωάννου
«Παρατήρηση Άγριας Ορνιθοπανίδας σε ΠΠ», οδηγίες για τους επισκέπτες, Χάρης Κουρουζίδης
«Πόσων χρονών είσαι;», Ιωάννα Παπαϊωάννου
«Προσομοίωση βιοποικιλότητας», Χρυσούλα Δρακωνάκη
«Τι να πουλήσω;», Χρυσούλα Δρακωνάκη

Γ. ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ στην Αλόνησο, Ιούλιος 2008

Δ. ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Ε. Στοιχεία επικοινωνίας ΦΔΠΠ – ΚΠΕ - ΜΚΟ

Εισαγωγή

Το παρόν υλικό είναι αποτέλεσμα μίας προσπάθειας για την ουσιαστική και σε βάθος **σύνδεση της εκπαιδευτικής διαδικασίας που ασχολείται με το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη στις προστατευόμενες περιοχές και της ίδιας της προστασίας τους.** Με τον όρο εκπαιδευτική διαδικασία αναφερόμαστε αφενός, και κυρίως, σε ό,τι συντελείται μέσα από την τυπική Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕ) και την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΑΑ), αφετέρου δε, ευρύτερα στο σύνολο της μη τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης που αφορά όλο τον πληθυσμό. Όταν πάλι χρησιμοποιούμε τον όρο Προστατευόμενες Περιοχές (ΠΠ), αναφερόμαστε όχι μόνο σε εκείνες που προστατεύονται κάτω από το δίκτυο Natura 2000, ή τα αποθέματα βιόσφαιρας MAB/UNESCO, αλλά σε όλα τα σύνολα των χώρων που έχουν χαρακτηριστεί ως «ειδικής σημασίας» για τη βιοποικιλότητά τους, για τα πολιτιστικά και άλλα χαρακτηριστικά τους.

Παρά το γεγονός ότι το βιβλίο αυτό είναι από τα πρώτα του είδους στην Ελλάδα και στον ευρύτερο Μεσογειακό χώρο, αντίστοιχες προσεγγίσεις αφθονούν και μάλιστα από πολύ παλιά. Αναφερόμαστε εδώ αφενός σε προσπάθειες περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και εκπαίδευσης μέσα στη φύση, και αφετέρου σε προστασία τμημάτων της φύσης με διάφορο ίσως περιεχόμενο, κίνητρο, ή «πρόσχημα» προστασίας. Στο Α΄ μέρος του υλικού γίνεται ευρεία αναφορά στην εξέλιξη της προστασίας, κυρίως στη σύγχρονη εποχή και τη θεσμοθέτηση και διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών.

Εδώ πρέπει να τονίσουμε ότι κάθε φορά που ο άνθρωπος «συλλαμβάνει» μια ιδέα, έχει την τάση να θεωρεί ότι είναι καινούργια και συχνά αδιαφορεί να ψάξει σε βάθος για να δει αν πράγματι είναι κάτι νέο! Η ματαιοδοξία μας εμποδίζει να αναγνωρίσουμε ότι άλλοι, πολύ πριν, είχαν περπατήσει στα ίδια μονοπάτια. Αυτό θα έπρεπε, κανονικά, να μας καθυστεράει αντί να μας απογοητεύει!

Όπως μας πληροφορούν οι αρχαίοι συγγραφείς, από τον Όμηρο μέχρι τον Πλάτωνα, τον Πausανία και πολλούς ακόμη, οι καταστροφές της δασοκάλυψης στην Ελλάδα ήταν συχνές και ευρύτατης έκτασης από τυχαία αίτια και κάθε είδους εμπρησμούς, πολλοί από τους οποίους συνέβαιναν στο πλαίσιο πολεμικών επιχειρήσεων. Όλοι οι πόλεμοι άφησαν τεράστια τμήματα του Ελλαδικού χώρου πολλές φορές γυμνά από δάση και φτωχά σε βιοποικιλότητα. Μερικές από τις περιοχές αυτές δεν κατάφεραν ποτέ να συνέλθουν. Μεταξύ πολλών παραδειγμάτων, η νήσος Μύκονος κάρπη από τον Μιλτιάδη το 489 π.Χ. κατά την πολιορκία της Πάρου, η Σφακτηρία κατά την πολιορκία της Πύλου κ.λπ., και τα δάση τους ουδέποτε αποκαταστάθηκαν. Άλλες περιοχές επανήλθαν ή και βελτιώθηκαν έναντι συγκεκριμένων ιστορικών στιγμών, όπως ο κάμπος του Μαραθώνα που σταδιακά, από άδενδρος τόπος μετά την επανένσταση του 1821, μας έδωσε τον πολύτιμο πευκιά του Σχοινιά (βλ. χαρακτηριστικές γκραβούρες στο 3^ο διαχωριστικό - Παραρτήματα).

Ο Πλάτων στο γνωστό απόσπασμά του από τον «Κριτία» περιγράφει με δυσθυμία την τότε κατάσταση της Αττικής και την αποψίλωση των δασών των βουνών της απ' όπου, κατά τους αρχαιότερους από αυτόν χρόνους, υλοτομείτο σημαντική οικοδομική ξυλεία. Την εποχή του, μόνο χόρτο για μέλισσες υπήρχε στον Υμηττό. Και ο Gaudry στην «*Geologie de l'Attique*» του 19^{ου} αιώνα αναφέρει ότι κατά την κλασική αρχαιότητα, πράγματι, ήταν γυμνός από δάση ο Υμηττός, επικαλούμενος το γεγονός της φήμης του μελιού του. Το άριστος ποιότητας μέλι του δεν μπορεί να παράγεται σε μέρος που φύονταν πεύκα, κουμαριές και σχίνα, γιατί τότε η ποιότητά του θα ήταν υποδεέστερη.

Κατά τον Δημήτριο Αιγινίτη (1907) οι αρχαίες Ελληνικές πόλεις, προκειμένου να προστατεύουν τα ταχέως περιοριζόμενα και «πανταχόθεν απειλούμενα» δάση τους, κατέφυγαν στην αφιέρωση αυτών στους θεούς, καθιερώνοντάς τα ως «άλση», ήτοι ως ιερά απρόσιτα στους ανθρώπους, δυνάμενα μόνο να χρησιμοποιούνται ως «άσυλα». Βέβαια, ο Humboldt υποστηρίζει ότι οι Έλληνες πίστευαν στις μυστικές σχέσεις μεταξύ του κόσμου των φυτών και των θεών ή ηρώων. Οι θεοί τιμωρούσαν τις βλάβες που προξενούσαν οι άνθρωποι στα αφιερωμένα σε αυτούς φυτά. Η άποψη ότι μόνο μπροστά στην καταστροφή καθιερώθηκαν τα άλση ίσως να είναι υπερβολική αν θυμηθεί κανείς τον Όμηρο που αναφέρει ότι τα δάση των βουνών θεωρούνται «τεμένη των αθανάτων» μη υλοτομούμενα («οὐ τι βροτοὶ κείρουσι σιδήρων»).

Βέβαιο είναι, ότι δεν έμειναν μόνο στην επιβολή της πθικής δύναμης, της πειθούς και της αλληγορικής διδασκαλίας και θρησκείας για να προστατεύουν τη φύση. Γνωρίζουμε ότι υπήρχαν πολλά σχετικά νομοθετήματα, από τα οποία λίγα διασώθηκαν αυτούσια. Ο Πολυδεύκης στο έργο του «Ονομαστικόν» περιέσωσε διάταξη του αττικού νόμου σύμφωνα με τον οποίο, στην Αττική απαγορεύεται η υλοτομία ξυλείας («μη ανθρακεύειν, μηδέ μολεύειν, μηδέ πριμνίζειν»). Ο Αιλιανός στην «Ποικίλην Ιστορίαν» του αναφέρει διάταξη κατά την οποία, όποιος έκοπτε ακόμη και μικρό κλαράκι από δάσος αφιερωμένο σε πρώτα καταδικάζονταν σε θάνατο! («εἰ τις πρινίδιον ἐξέκοψεν ἐξ ἡρώου, ἀπέκτεινον αὐτόν»).

Σε επιγραφή που βρέθηκε στον «Πύργο Βασιλίσσης» (Αμαλίας) –σημερινό Πάρκο Τρίστη– μαθαίνουμε ότι δούλοι και ελεύθεροι πολίτες τιμωρούνταν με μαστίγωση, πρόστιμο αλλά και δημόσια επίπληξη, αν έκοβαν ή αφαιρούσαν και το παραμικρό φυτό ή κλαδί από το ιερό άλσος.

Άλλες πάλι επιγραφές μας αποκαλύπτουν πολύ σοβαρές ποινές αλλά και την πλήρη απαγόρευση, με ποινή προστίμου, για βοσκή κάθε είδους ζώου στις προστατευόμενες περιοχές. Έδιναν δε, ισχυρά κίνητρα στους πολίτες να συλλαμβάνουν τους παραβάτες εισπράττοντας το ήμισυ του προστίμου αν κατάφεραν να τους οδηγήσουν στις Αρχές.

Βλέπουμε λοιπόν την προσπάθεια συνδυασμού πθικών και υλικών κινήτρων και ερεισμάτων για την ανάπτυξη μιας συνείδησης και συμπεριφοράς που προστατεύει τη φύση ως αντικείμενο σεβασμού και λατρείας, άρα και ως πολιτισμικού αγαθού, αλλά και ως κοινωνικού αγαθού για τις επόμενες γενιές, όπως

προκύπτει επίσης από πολλές άλλες αναφορές. Ο συνδυασμός αυτός στη συνείδηση, όχι μόνο των αρχαίων, αλλά και των ανθρώπων της Αναγέννησης και της σύγχρονης εποχής αποτυπώνεται στην έννοια της «προστατευταίας αξίας» του πολιτιστικού τοπίου. Μία από τις ωραιότερες απεικονίσεις ενός τέτοιου τοπίου, σημαντικού στη συνείδηση των ανθρώπων του 16^{ου} αιώνα, είναι αυτή της κοιλάδας των Τεμπών από το μεγάλο Ολλανδό χαρτογράφο Ortelius (Βλ. διαχωριστικό Α΄ μέρους).

Στο σημείο αυτό επισημαίνουμε ότι στην ΠΕ και ιδιαίτερα στην ΕΑΑ συνυπάρχουν δύο διαφορετικές τάσεις: αυτών που αντιμετωπίζουν την εκπαιδευτική διαδικασία ως μέσο αλλαγής στάσεων και αυτών που την αντιμετωπίζουν ως μια περισσότερο μαθητοκεντρική διεργασία (Vare & Scott, 2007). Σύμφωνα με την πρώτη προσέγγιση, προκειμένου να επιτύχουμε μια προκαθορισμένη (επιθυμητή) συμπεριφορά, εστιάζουμε στην παροχή πληροφόρησης και την ανάπτυξη ικανοτήτων. Αυτό είναι ανταποδοτικά ιδιαίτερα σημαντικό για την προστασία συγκεκριμένων περιοχών κ.λπ. Μολονότι σε αυτή την προσέγγιση ο στόχος της προτιμητέας αειφορικής συμπεριφοράς είναι προφανής, η δόμηση της γνώσης των εκπαιδευομένων είναι έμμεσος μόνο στόχος, και σε μερικές προσεγγίσεις δεν υπάρχει καν.

Σύμφωνα με τη δεύτερη προσέγγιση αναπτύσσεται η κριτική σκέψη «περί» αλλά και «πέρα» από τα μηνύματα της αειφορίας, «μαθαίνοντας να μαθαίνουμε». Αυτό περιλαμβάνει ακόμα και τον έλεγχο των ιδεών της αειφόρου ανάπτυξης και των ενδεχόμενων αντιφάσεων που μπορεί να περιέχει. Στην προσέγγιση αυτή, το κτίσιμο της ικανότητάς μας να μαθαίνουμε είναι ο κύριος στόχος, ενώ τα μηνύματα περί αειφόρου ανάπτυξης εμπλέκονται έμμεσα. Ουσιαστικά, η «μάθηση» εδώ τείνει να ταυτιστεί με την αειφόρο ανάπτυξη.

Είναι προφανές ότι η επίτευξη μιας ισορροπίας ανάμεσα στις δύο προηγούμενες τάσεις είναι απαραίτητη και χρήσιμη. Ίσως πουθενά αλλού δεν μπορεί να επιτευχθεί τόσο καλά η εξισορρόπηση αυτή όσο στις ΠΠ, αρκεί ο εκπαιδευτής (καθηγητής, ερμηνευτής, εμπυχωτής κ.λπ.) να διαθέτει την ευαισθησία, πνευματική ευρύτητα και γνώση που απαιτείται. Σε αυτό προσπαθεί να βοηθήσει το επιμορφωτικό υλικό που κρατάτε στα χέρια σας, το οποίο απευθύνεται στους κάθε λογής εκπαιδευτικούς.

Υποστηρίζεται συχνά η άποψη ότι ο δάσκαλος γεννιέται. Αυτό είναι βέβαιο για μερικούς ταλαντούχους εκπαιδευτικούς, όπως συμβαίνει με τους ταλαντούχους όλων των επαγγελματιών ή λειτουργημάτων. Το υλικό δεν απευθύνεται σε αυτούς ή μόνο σε αυτούς. Σε όλους μας ενυπάρχουν ψήγματα ικανοτήτων και έφεσης για την εξωτερίκευση και ανταλλαγή εμπειριών και γνώσεων. Χρειάζονται λοιπόν τα κίνητρα, τα ερεθίσματα και η γνώση των εργαλείων και μεθόδων που διευκολύνουν το εκπαιδευτικό έργο. Χρειάζεται να αναπτυχθεί πολύ η παρατηρητικότητα και η φαντασία, ώστε να αντλούνται ενδιαφέρουσες πληροφορίες και στοιχεία, που να κεντρίζουν το ενδιαφέρον των εκπαιδευομένων από παντού, από τα πειράματα και τις νέες ανακαλύψεις αλλά και από το παρελθόν.

Για παράδειγμα, μέσα από τα υπομνήματα και τα «κοσμήματα» παλαιών χαρ-

τών προκύπτουν πληροφορίες για τη βιοποικιλότητα, την πανίδα και τη χλωρίδα καθώς και την «εντύπωση» που αποκόμιζε ο χαρτογράφος από μια περιοχή, που ταυτίζεται, εντάσσεται ή γειτνιάζει σήμερα με τις ΠΠ που μελετάμε, ή μέσα από τις οποίες, θα αναπτύξουμε ένα πρόγραμμα ΠΕ ή ΕΑΑ (βλ. διαχωριστικό Β΄ μέρους). Η μελέτη χαρτών είναι μία μόνο πιθανή πηγή έμπνευσης και πληροφόρησης, όπως αυτή εντάσσεται στο όγδοο κεφάλαιο του υλικού, όπου αναπτύσσεται η μεθοδολογία της ΠΕ και ΕΑΑ. Στα κεφάλαια του Β΄ Μέρους του υλικού έχουν ενταχθεί ποικίλες πολύτιμες εμπειρίες και πληροφορίες για την εφαρμογή των σχετικών προγραμμάτων.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το παρόν υλικό ακολουθεί πιστά τις υποδείξεις της UNESCO και της Στρατηγικής της UNECE για την Δεκαετία του ΟΗΕ για την ΕΑΑ και, πιο συγκεκριμένα:

- τείνει στην ενίσχυση του δεσμού παιδείας – περιβαλλοντικής προστασίας,
- ενθαρρύνει την πολυεπιστημονική, διατομεακή προσέγγιση,
- αξιοποιεί την έννοια του ανοίγματος του σχολείου στην κοινωνία, ιδιαίτερα την τοπική και τους φορείς,
- αναγνωρίζει την αυτενέργεια και την αυτο-αξιολόγηση ως μέσα μάθησης,
- αξιοποιεί «καλές πρακτικές» που τις προβάλλει ως παραδείγματα διαδραστικού πειραματισμού και νέων εφαρμογών. και
- παρέχει πολλές πρακτικές λεπτομερούς οργάνωσης, όχι ως ξεκομμένες «συνταγές», αλλά ως κωδικοποιημένες εμπειρίες, που θα μπορούσαν να είναι χρήσιμες, ιδιαίτερα σε όσους ξεκινάνε τώρα εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε ΠΠ.

Φιλοδοξία της έκδοσης αυτής είναι να αποτελέσει το πρώτο πιλοτικό υλικό που θα χρησιμοποιηθεί στη συνέχεια, σε συνεργασία με UNESCO/MAB και MIO-ECSDE για την παραγωγή αντίστοιχου υλικού για ολόκληρη τη Μεσόγειο, στα πλαίσια του δικτύου MEdIES.

TEMPE.

MACEDONIAE PARS.

THESSALIAE PARS.

Delincentur et aedificata ab Ortelio

MARIS AE

Thermaicus Sinus.

GAEI PARS.

*Est nomen Aemoniae praecipua quae undique circumdat
Sinus, vocant TEMPE, per qua Peneios ab ore
Ephraim Pindus, sphaeris vivitur undis.*

Ortelio

Μία από τις ωραιότερες απεικονίσεις ενός πολιτισμικού τοπίου, σημαντικού στη συνείδηση των ανθρώπων του 16ου αιώνα είναι αυτή της κοιλάδας των Τεμπών από το μεγάλο Ολλανδό χαρτογράφο Ortelius, όπου απεικονίζονται τα βουνά Όλυμπος και Κίσαβος αλλά και τα ιερά άλση, οι δραστηριότητες εμπορίου, μεταφορών, αναψυχής και λατρείας όπως τις κατέγραψαν ή τις φαντάστηκαν οι περιηγητές πριν το 1590. (Αρχείο Μιχ. Σκούλλου)